NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI
ILMIY AXBOROTNOMASI, [2026-8]
ISSN:2181-1458
ISSN:2181-0427

10.00.00-FILOLOGIYA
journal.namdu.uz
PHILOLOGICAL

UDK 808.3

RAQAMLI MULOQOTDA PRAGMATIK MA'NONING SHAKLLANISHI (IJTIMOIY TARMOQ MATERIALLARI ASOSIDA)

Pulatova Dildora Dilmuradovna
Shahrisabz davlat pedagogika instituti dotsenti, f.f.f.d. (PhD)
E-mail: pulatovadildora0@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-3637-8095

Annotatsiya: *Maqolada raqamli kommunikatsiya sharoitida pragmatik vositalarning o'zgarishi va rivojlanishi o'zbek tili materiallari asosida tahlil qilinadi. Ijtimoiy tarmoqlar va messenjerlarda emoji, hashtag, murojaat shakllari, baholovchi birliklar hamda tinish belgilarining kommunikativ ma'no hosil qilishdagi o'rni yoritiladi. Raqamli muloqotda pragmatik ma'noning matn, grafik belgi va kontekstning o'zaro ta'siri asosida shakllanishi o'rganiladi.*

Kalit so'zlar: *raqamli kommunikatsiya, pragmatika, pragmatik vosita, ijtimoiy tarmoq, emoji, hashtag, murojaat, kommunikativ niyat, kontekst.*

ФОРМИРОВАНИЕ ПРАГМАТИЧЕСКОГО ЗНАЧЕНИЯ В ЦИФРОВОЙ КОММУНИКАЦИИ (НА МАТЕРИАЛЕ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ)

Аннотация: *В статье на материале узбекского языка анализируются изменения и развитие прагматических средств в условиях цифровой коммуникации. Рассматривается роль эмодзи, хэштегов, форм обращения, оценочных единиц и знаков препинания в формировании коммуникативного смысла в социальных сетях и мессенджерах. Изучается формирование прагматического значения в цифровой коммуникации на основе взаимодействия текста, графических знаков и контекста.*

Ключевые слова: *цифровая коммуникация, прагматика, прагматическое средство, социальная сеть, эмодзи, хэштег, обращение, коммуникативное намерение, контекст.*

THE FORMATION OF PRAGMATIC MEANING IN DIGITAL COMMUNICATION (BASED ON SOCIAL MEDIA MATERIALS)

Abstract: *The article analyzes the transformation and development of pragmatic means in the context of digital communication, based on materials from the Uzbek language. It examines the role of emojis, hashtags, forms of address, evaluative units, and punctuation marks in generating communicative meaning on social networks and messengers. The formation of pragmatic meaning in digital communication through the interaction of text, graphic symbols, and context is studied.*

Keywords: *digital communication, pragmatics, pragmatic means, social network, emoji, hashtag, form of address, communicative intention, context.*

Kirish (Introduction).

Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi insonlar o'rtasidagi muloqotning shakli va mazmuniga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Bugungi kunda fikr almashishning katta qismi ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar va turli raqamli platformalar orqali amalga oshirilmoqda. Natijada yozma muloqotning an'anaviy ko'rinishi o'zgarib, unda og'zaki nutqqa xos qisqalik, tezkorlik va bevositalik xususiyatlari namoyon bo'lmoqda.

Internet pragmatikasiga bag'ishlangan tadqiqotlarda raqamli muloqotda nutq aktlari, kontekst, emoji va boshqa grafik vositalar an'anaviy pragmatik birliklar bilan birgalikda faol ishlatilishi qayd etilgan [1]. Yozma matnning o'zi ko'pincha kommunikativ niyatni to'liq ifodalash uchun yetarli bo'lmay, unga qo'shimcha ravishda emoji, hashtag, takroriy tinish belgisi kabi grafik vositalar keng qo'llanmoqda. Quyida o'zbek raqamli muloqotida pragmatik ma'noning so'z, tinish belgisi, emoji va kontekstning bir butun o'zaro ta'siri natijasida shakllanishi, xususan, tinish belgilari va qisqa birliklar, murojaat birliklari va "sen/siz" shakllari, emoji va grafik belgilar hamda hashtagning kommunikativ vazifalarini kompleks tarzda o'rganib, o'zbek raqamli muloqotining o'ziga xos xususiyatlari haqida to'xtalib o'tamiz.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (Literature Review).

Raqamli kommunikatsiya pragmatikasi so‘nggi o‘n yillikda xorijiy va o‘zbek tilshunosligida faol o‘rganilayotgan yo‘nalishlardan biriga aylandi. Ingliz tilshunosligida Xie, Yus va Haberlandlarning tadqiqotlarida internet pragmatikasi mustaqil ilmiy yo‘nalish sifatida asoslab berilgan va unda nutq aktlari, kontekst, kommunikativ niyat kabi an’anaviy pragmatik kategoriyalarning raqamli muhitda qanday transformatsiyaga uchrashi turli tillar misolida ko‘rsatilgan [1]. Dainas va Herringning tadqiqoti esa bevosita emoji pragmatikasiga bag‘ishlangan bo‘lib, emojining ma’nosi mustaqil emas, balki kontekst bilan chambarchas bog‘liqligini, uning matnning ohangini o‘zgartirish, illokutiv kuchni kuchaytirish yoki yumshatish kabi funksiyalarini bajarishini asoslab bergan [3]. Li va Yangning tadqiqotida esa emojining internet muloqotidagi pragmatik funksiyalari, xususan, his-tuyg‘uni ifodalash, illokutiv aktni kuchaytirish va muloqot ohangini boshqarish vazifalari o‘rganilgan [7].

O‘zbek tilidagi raqamli muloqotni o‘rganishga qaratilgan ishlar nisbatan yosh, ammo jadal rivojlanayotgan yo‘nalishni tashkil etadi. Amirova va Abdinazarovning tadqiqotida ingliz va o‘zbek tillaridagi Instagram yozishmalari qiyosiy tahlil qilinib, murojaat shakllari, “siz/sen” birliklarining tanlanishi hamda hurmat-odob ifodalarining ikki tilda turlicha namoyon bo‘lishi ko‘rsatilgan [2]. Razikov emoji va hashtagni o‘zbek tili neologiyasi nuqtayi nazaridan tahlil qilib, ularning hissiy munosabatni ifodalash, matnni tartibga solish va mavzuni belgilash kabi funksional-pragmatik vazifalarini aniqlagan [4]. Abduganiyevaning tadqiqotida esa o‘zbek va ingliz Instagram/Facebook diskursidagi multimodal vositalar qiyoslanib, o‘zbekcha matnlarda hurmat, jamoaviylik va milliy o‘zlikni ifodalovchi unsurlarning ustunligi keltirib o‘tilgan [5].

Qiyomidinovaning tadqiqotida raqamli kommunikatsiyada yuzaga kelayotgan yangi janr shakllarining lingvopragmatik xususiyatlari umumiy tarzda ko‘rib chiqilgan [6], Temirova esa o‘zbek internet tilini an’ana va innovatsiya o‘rtasidagi murakkab munosabat sifatida tahlil qilib, raqamli muloqotda milliy til me’yorlarining qanday saqlanib qolishini yoritgan [8].

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Maqolada tavsifiy-tahliliy metod, kontekstual tahlil hamda qiyosiy tahlil usullaridan foydalanildi. O‘zbek tilidagi ijtimoiy tarmoq (Instagram, Telegram) yozishmalaridan olingan misollar tahlil qilindi.

Tahlil va natijalar (Analysis and Results). Raqamli muloqotda vaqt va makonning cheklanganligi sababli foydalanuvchilar ko‘pincha fikrni imkon qadar ixcham shaklda ifodalaydi. Bunday sharoitda bitta so‘z yoki bitta grafik belgi katta kommunikativ mazmunni ifodalaydi. Masalan: “*Mayli.*” Bu birlikning pragmatik mazmuni kontekstga qarab “*roziman*”, “*boshqa ilojim yo‘q*”, “*xafa bo‘ldim, lekin qarshi emasman*”, “*suhbatni davom ettirmoqchi emasman*” kabi turlicha talqin qilinishi mumkin. “*Mayli* 😊” shaklida esa yumshoqlik va samimiylik kuchayadi. “*Mayli...*” shaklida esa norozilik yoki ikkilanish ehtimoli ortadi.

Shu sababli raqamli muloqotda pragmatik ma’no ko‘pincha alohida so‘zdan emas, so‘z + tinish belgisi + emoji + kontekst munosabatidan hosil bo‘ladi. Bu hodisa pragmatik tizimning rivojlanishida muhim o‘zgarishni ko‘rsatadi: avval nutqning yordamchi vositasi hisoblangan ayrim grafik belgilar raqamli muloqotda kommunikativ ma’noni shakllantirishning faol vositasiga aylanmoqda.

Raqamli muloqotning muhim xususiyatlaridan biri – qisqa shaklda katta kommunikativ mazmunni ifodalash imkoniyatidir. Kundalik yozishmalarda “*Rahmat*”, “*Mayli*”, “*Yaxshi*” kabi birliklarning o‘zi turli kommunikativ ma’nolarni anglatishi mumkin: bu ma’no vaziyat, suhbatdoshlar munosabati va yozuvga qo‘shilgan grafik belgilar orqali aniqlanadi. Masalan, “*Rahmat.*” va “*Rahmat* 😊” shakllarining lug‘aviy mazmuni bir xil bo‘lsa-da, ikkinchisida minnatdorlik bilan birga samimiylik ham ifodalanadi; “*Rahmat...*” shaklida esa ko‘p nuqta ikkilanish yoki yashirin norozilikni anglatishi mumkin.

Instagram yozishmalarini o‘rganishga bag‘ishlangan tadqiqotda qisqa matnlar, emoji va qisqartmalar kommunikativ maqsadni ifodalashning muhim vositasi sifatida ko‘rsatilgan, shuningdek murojaat shakllari va “sen”/“siz” birliklarining tanlanishi faol qo‘llanishi aniqlangan [2]. Masalan, “*Ustoz, maslahatiz kerak edi*” jumlasida “*ustoz*” murojaati adresatga hurmatni ifodalasa, “*maslahatiz kerak edi*” shakli (to‘g‘ri shakli: maslahatingiz) iltimosni yumshoqroq bildiradi. Rasmiy yoki yoshi katta suhbatdoshga “siz” bilan murojaat qilish hurmatni, yaqin munosabatdagi shaxsga “sen” shakli esa samimiylikni bildiradi; mavjud munosabatga zid ravishda tanlangan shakl esa kinoya yoki masofa saqlashni yuzaga chiqarishi mumkin.

Raqamli muloqotda faol qo‘llanilayotgan emoji va grafik belgilar ham ma’lum pragmatik vazifa bajarmoqda. Emoji dastlab hissiy holatni ifodalash vositasi sifatida tarqalgan bo‘lsa-da, bugungi muloqotda uning vazifasi kengaygan: u rozilik, minnatdorlik, kinoya, hayrat kabi munosabatlarni ham ifodalaydi. Dainas va Herring tadqiqotiga ko‘ra, emoji talqini bevosita kontekst bilan bog‘liq va uning muhim vazifalaridan biri matnning ohangini o‘zgartirishdir [3]. Masalan, “*Juda yaxshi qilibsiz* 👏” jumlasida emoji baholovchi birlikning pragmatik kuchini oshiradi, “*Zo‘r qilibsiz* 😒” jumlasida esa ijobiy bahoni shubha ostiga qo‘yib, kinoyaviy mazmunni yuzaga chiqaradi. Shu sababli emoji ma’nosini faqat lug‘aviy mazmunidan emas, matn va vaziyat bilan birgalikda talqin qilish lozim.

Shu oʻrinda yana bir pragmatik vositalardan biri raqamli xabarlarni yetkazishda keng qoʻllanilayotgan hashtagning kommunikativ vazifasiga ham toʻxtalib oʻtish joiz. Raqamli kommunikatsiyada hashtag ham oddiy texnik belgi boʻlib qolmay, kommunikativ vazifaga ega vositaga aylanmoqda. Oʻzbek tilidagi materiallarda #Kitobxonlik, #Ta'lim, #YashilMakon, #Mustaqillik_35_yil, #Xalqaro_hamkorlik kabi birliklar mavzuni koʻrsatish bilan bir qatorda muallifning muayyan masalaga munosabatini ham ifodalaydi. Razikovning tadqiqotida emoji va hashtaglarning hissiy munosabatni ifodalash, matnni tartibga solish va mavzuni belgilash funksiyalari qayd etiladi [4]. Shu jihatdan hashtag mavzuni belgilovchi va kommunikativ yoʻnalishni koʻrsatuvchi pragmatik vosita sifatida baholanishi mumkin.

Raqamli kommunikatsiya umumiy texnologik asosga ega boʻlsa-da, unda milliy-madaniy xususiyatlar saqlanib qoladi. Oʻzbek va ingliz tillaridagi Instagram/Facebook materiallari asosida olib borilgan tadqiqotda oʻzbekcha raqamli matnlarda hurmat, jamoaviylik va milliy oʻzlikni ifodalovchi multimodal vositalarning muhim oʻrin tutishi qayd etilgan [5]. Ijtimoiy tarmoqlardagi muloqotda *aka, opa, ustoz, domla* kabi murojaat soʻzlar hamda *hurmatli, aziz* va boshqa birliklarning faol qoʻllanishi kommunikativ hamkorlikni ta'minlash, suhbatdoshga nisbatan ijobiy munosabat bildirish va muloqotning xushmuomala tusini saqlashga xizmat qiladi. Bu birliklar nafaqat murojaat funksiyasini bajaradi, balki nutqning pragmatik yoʻnalishini belgilovchi vositalar sifatida ham namoyon boʻladi. Masalan, "*Assalomu alaykum, ustoz*", "*Rahmat, ustoz*" kabi murojaat shakllari raqamli yozishmada ham hurmat va ijtimoiy masofani ifodalashda davom etmoqda. Demak, kommunikatsiya shakli oʻzgargani bilan milliy pragmatik me'yorlarning asosiy qismi saqlanib qoladi, faqat ularning ifodalanish shakli oʻzgaradi. murojaat birliklarining tanlanishi foydalanuvchilarning yoshi, ijtimoiy mavqeyi hamda kommunikativ vaziyat bilan bevosita bogʻliq boʻlib, ular xushmuomalalikni ifodalashning muhim vositasi hisoblanadi. Kuzatishlar asosida aytish mumkinki, oʻzbek raqamli diskursida murojaat birliklari kommunikativ etikani ta'minlovchi va ijtimoiy masofani boshqaruvchi pragmatik mexanizm sifatida faoliyat koʻrsatadi.

Raqamli kommunikatsiyaning rivojlanishi pragmatik tadqiqotlar oldiga bir qator yangi vazifalarni qoʻyadi, jumladan, oʻzbek raqamli muloqotida murojaat birliklari, baholovchi soʻzlar, emoji, hashtag, takroriy tinish belgilari kabi pragmatik birliklarning ilmiy tasnifini yaratish, matn va grafik belgining oʻzaro munosabatini chuqur oʻrganish, raqamli muhitda hurmat va muomala me'yorlarining oʻzgarishini kuzatishni amalga oshirish lozim.

Xulosa va takliflar (Conclusion / Recommendations).

Raqamli kommunikatsiyaning rivojlanishi oʻzbek tilining pragmatik imkoniyatlarini yangi kommunikativ sharoitda namoyon qilmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar va messenjerlarda soʻz, murojaat shakli, tinish belgisi, emoji va hashtag birgalikda kommunikativ ma'no hosil qilmoqda, natijada yozma muloqotning an'anaviy chegaralari kengayib, pragmatik ma'noni ifodalash vositalari koʻpaymoqda. Shu bilan birga, texnologik yangilanish milliy kommunikativ me'yorlarni butunlay yoʻqotmaydi, balki an'anaviy pragmatik vositalar yangi raqamli shakllar bilan birgalikda qoʻllanishda davom etmoqda. Bu esa mazkur jarayonning milliy-madaniy xususiyatlarini ilmiy asosda tavsiflash lozimligini koʻrsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Xie Ch., Yus F., Haberland H. Approaches to Internet Pragmatics: Theory and Practice. – Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2021. – 348 p.

2. Amirova M., Abdinazarov O'. Ingliz va oʻzbek tillaridagi ijtimoiy tarmoq yozishmalarining pragmalingvistik xususiyatlari (Instagram ijtimoiy tarmogʻi misolida) // Science Time Journal. – 2026. – Vol. 4, № 2. – B. 34–39.

3. Dainas A.R., Herring S.C. Interpreting Emoji Pragmatics // Approaches to Internet Pragmatics: Theory and Practice / Ed. by Ch. Xie, F. Yus, H. Haberland. – Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, 2021. – P. 107–144.

4. Razikov B. Emoji va hashtag birliklari neologizm sifatida: funksional-pragmatik kuzatuv // Yangi davr ilm-fani: inson uchun innovatsion gʻoya va yechimlar. – 2025. – Vol. 1, № 7. – B. 50–52.

5. Abduganiyeva M. Multimodal Communication in Social Media: A Comparative Analysis of English and Uzbek Instagram/Facebook Discourse // Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal. – 2025. – Vol. 6, № 8. – P. 1–13.

6. Qiyomidinova N. Internet tili va raqamli kommunikatsiyada yangi janr shakllarining lingvopragmatik xususiyatlari // Spectrum of Development. – 2026. – B. 23–24.

7. Li L., Yang Y. Pragmatic Functions of Emoji in Internet-Based Communication: A Corpus-Based Study // Asian-Pacific Journal of Second and Foreign Language Education. – 2018. – Vol. 3. – Article 16.

8. Temirova M.Kh. The Internet Language of Uzbekistan: Between Tradition and Innovation // Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture. – 2026. – Vol. 7, № 1.